

„Ahol mindenben konszenzus van, ott gyakorlatilag véget ér a szabadság”- interjú Somogyi Hajnalkával, az OFF-Biennále alapító vezetőjével

2025. június 5.

Szöveg:

Cselőtei Boglárka

Újságíró

Styling:

Csillag Szilvia

Divatszerkesztés

Fotós:

Bognár Bogi

fotós

Szerkesztő:

Csáti Melinda

Vezető szerkesztő

Idén ünnepli tizedik születésnapját az OFF-Biennále rendezvénysorozat, amelyet a hazai (és régiós) képzőművészeti

szcéna legjelentősebb független kulturális eseményeként tartanak számon. Női szerepeket, klímaszorongást és a biztonság kérdését körüljáró kiállítások, a működés nehézségei, a nemzetközi jelenlét lehetőségei, képzőművészet, mint a közös gondolkodás és kollektív tapasztalás színtere. Somogyi Hajnalka kurátorral, az OFF-Biennále alapító vezetőjével beszélgettünk.

Az OFF-Biennále a független művészek és kurátorok kezdeményezéseként jött létre, és mára egyedülálló módon formálja a közgondolkodást. Somogyi Hajnalka kurátor, az OFF-Biennále alapító vezetője mesélt a nagyszerű kezdeményezésről – Zakó és nadrág MASSIMO DUTTICipő KAZAR

Fotó: Bognár Bogi

Somogyi Hajnalka ma már megkerülhetetlen szereplője a kortárs képzőművészeti szcénának – nemcsak itthon, hanem nemzetközi szinten is. Az OFF-Biennále a független művészek és kurátorok kezdeményezéseként jött létre, és mára egyedülálló módon formálja a közgondolkodást, reflektál társadalmi és politikai kérdésekre, miközben alternatív struktúrákat épít a hagyományos intézményi kereteken kívül.

Milyen társadalmi, kultúrpolitikai változások váltották ki az igényt egy független, civil szerveződésű művészeti eseményre?

Az első OFF-Biennálén több mint tíz éve kezdtünk el dolgozni a kollégáimmal, akik egyben a barátaim is. Egy olyan független platform létrehozása volt a célunk, ahol megőrizhetjük azt az autonómiát, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy a művészet szabadon működhessen. Úgy éreztük, hogy közintézményi keretek között ez az autonómia erősen megingott.

Meggyőződésünk volt, hogy továbbra is szükség van olyan művészetre Magyarországon, amely kortárs és releváns társadalmi, kulturális, politikai vagy ökológiai kérdésekkel foglalkozik.

Mit jelent az „OFF” elnevezés a ti értelmezésetekben? Milyen viszonyt jelez a hagyományos, intézményes biennále-formátumokhoz képest?

A biennále szó eredetileg csak annyit jelent, hogy valamit két évente rendeznek meg. A kulturális életben azonban nagyszabású kortárs művészeti eseményt jelöl sok résztvevő művésszel, programokkal, és mint ilyen, meghatározó formátumává vált a nemzetközi kultúréletnek. Ma már több száz biennále működik világszerte, ezek viszont jellemzően fentről lefelé építkező kezdeményezések: általában egy kulturális minisztérium, egy nagyváros önkormányzata, egy tehetős magánalapítvány vagy egy erős intézmény – vagy ezek valamilyen együttállása – indítja el őket.

Mi éppen az ellenkező irányból kezdtünk dolgozni, és ez már önmagában is magyarázza, miért lett OFF a nevünk. Ez egy alulról induló kezdeményezés: egy egészen kicsi, elhivatott szakmai közösség indította el, és ez a mag kezdte el maga köré gyűjteni az első kiadás során a sok-sok résztvevőt és együttműködőt.

Ez a hálózatos működés, a mellérendelésre épülő szemlélet és az együttműködés azóta is az OFF egyik legfontosabb jellemzője maradt. Ez is megkülönbözteti más biennáléktól, ahol sokkal jellemzőbb a centralizált, hierarchikus szervezés, míg mi egy horizontálisabb struktúrában gondolkodunk.

Egy személyesebb kiindulópont is kapcsolódik hozzá: az OFF előtt néhány évig a Ludwig Múzeumban dolgoztam kurátorként, és ezalatt kezdtem el együttműködni Svetlana Boymmal, aki orosz emigránsként az Amerikai Egyesült Államokban élt és dolgozott, művészként és kutatóként tevékenykedett, a Harvardon tanított.

Somogyi Hajnalka megosztotta, hogy ez egy alulról szerveződő kezdeményezés, amelyben rengetegen vesznek részt

Fotó: Bognár Bogi

Az általa kidolgozott off-modern elmélet állt a figyelmünk középpontjában, ezt szerettük volna egy nemzetközi kiállítás keretében feldolgozni, bemutatni. Nem valami ellenében, nem posztmodern vagy antimodern gesztusként értelmezte az őt izgató kortárs pozíciókat, hanem sokkal inkább úgy, mint amikor letérsz a kijelölt útról, és az adott helyzetből kiindulva keresed meg azokat a potenciálokat, az ő gondolatmenetében a modernitásban rejlő lehetőségeket, amelyeket még újra lehet éleszteni.

Ez a gondolkodás akkoriban rendkívül élővé vált számomra: hogy nem nekifeszülünk valaminek, nem szembemegyünk vele, hanem letérünk egy olyan útra, ahol megtalálhatjuk a saját módszereinket és a saját szövetségeseinket. Mindez szinte természetes módon vezetett el az OFF megalapításához – gondolatban és időben egyaránt.

Az OFF tehát ezért is OFF – és azért is, bár ezt a névadáskor még nem tudhattuk, mert sosem sikerült pontosan két évente megrendezni, noha a név ezt sugallja. Ugyanakkor van ebben némi játékosság is: egyfajta performatív gesztus, egy illúzió megteremtése, amely azt üzeni, hogy igenis lehet nagy léptékű eseményt, „igazi” biennálét létrehozni a megszokott, intézményesített támogatási háttér nélkül is. Ez a performativitás, ez a „játéktér” azonban a gyakorlatban rendkívül nehéz körülmények között működik.

A jubileumi kiadás apropóján hogyan tekintetek vissza az OFF-Biennále eddigi történetére? Milyen események, tényezők, finanszírozási körülmények határozták meg az eseménysorozat fejlődési ívét?

Az első eseménysorozat 2015 tavaszán valósult meg, majd a második kiadást 2017-re terveztük, és végül fél év csúszással tudtuk csak megvalósítani. A harmadikat 2020 tavaszára időzítettük – akkor úgy gondoltuk, hogy a két és fél éves ciklus talán fenntarthatóbb ütemet kínálhat, ám közbeszólt a COVID, és alig két hónappal a megnyitó előtt le kellett állítanunk az előkészületeket.

A projektet ideiglenesen lezártuk, és igyekeztünk megőrizni az addig mozgósított forrásokat, hogy később újraindíthassuk – végül egy év halasztással, 2021 tavaszán tudtuk megrendezni a

harmadik OFF-ot. Ezzel párhuzamosan meghívást kaptunk a documentára – a kortárs művészeti világ egyik legnagyobb presztízsű eseményére, amelyet ötévente a németországi Kasselben rendeznek meg – amely akkor rendkívüli szakmai elismerést jelentett, elvégre független kurátori kollektívaként vehettünk részt a rendezvény programjában és abban az „interlokális” összefogásban, amely hozzánk hasonló, vagy nálunk sokkal törekenyebb kis szervezeteket hozott össze a nagy rendezvény ernyője alatt a világ minden tájáról.

Ezt tekintjük az OFF negyedik kiadásának, 2022 nyarán két kiállítással és egy kiadvánnyal voltunk jelen Kasselben. A részvétel óriási energiabefektetést igényelt, így a csapat számára elkerülhetetlen volt egy hosszabb regenerálódási időszak. Végül három év telt el, mire ismét lehetőség nyílt a következő biennále megszervezésére – ez lett a jelenlegi, jubileumi kiadás. Mostanra valamelyest megerősödünk, intézményesedünk: ezt a kiadást egy tízfős, a magyar szintér meghatározó szereplőit összefogó kurátori stáb és egy nagyon profi, nagyon elkötelezett menedzsment hozta létre.

Minden esetben nulláról kell összeszedni a költségvetést és a stábot sem tudjuk folyamatosan foglalkoztatni. Alapvetően ma is nemzetközi pályázati forrásokra támaszkodunk, ami nem teszi lehetővé azt, hogy évekre előre tervezhessünk; miközben lassan növekvő arányban sikerül magyar magántámogatásokat is behozni. **Létezik egy szűk, de elkötelezett támogatói kör, amelyet próbálunk együtt tartani, sőt bővíteni; és néhány cég is mellénk állt.**

Hogyan lehet hosszú távon fenntartani egy ilyen rugalmas, projektalapú működési struktúrát, miközben minden egyes kiadásnál gyakorlatilag újraszervezitek magatokat?

Mindenkinek van egy főállása valahol máshol, így az OFF szervezése gyakorlatilag szabadidőben zajlik – ilyen körülmények között, ennyire leterhelt, több lábon álló stábbal nagyon nehéz intézményi rutint és rendszerességet kialakítani. Az elején még úgy tekintettünk rá, mint egy művészeti projektre, amelyet jó pár hónap alatt összerakunk, ma már a szervezet megerősítésén, a munka folyamatossá tételén is dolgozunk..

Minden egyes kiadásnál újra kell kezdeni a gondolkodást: mi legyen a cél, milyen struktúrában működünk, hogyan épüljön fel a stáb, miként osszuk be az időt, és hogyan álljon össze a költségvetés. **Ahogy közeledik az esemény, úgy bővül a csapat: csatlakoznak a kurátorok, a kommunikációs munkatársak, az edukációs és szakmai programok szervezői.**

Amint megszületik a művészeti válogatás, elkezdjük a közös munkát a művészekkel is. A kiállítások installálása, majd a nyitva tartás során már egy igen jelentős, akár százfős csapat dolgozik együtt – természetesen a legnagyobb részüket el kell engednünk a biennále lezárása után. A háttérben mindössze a stratégiai board és egy nagyon kicsi menedzser csapat – nagyjából három-négy fő – marad, akik folyamatosan foglalkoznak az OFF-Biennálével.

Emellett rendkívül fontos és értékes része a működésünknek az önkéntesek közössége, akik örömmel jönnek, hiszen az OFF-ban valóban lehet dolgozni, tanulni, tapasztalatot szerezni – különösen annak, aki a művészeti-kulturális területen szeretne elhelyezkedni. Évről évre sokan csatlakoznak – idén először önkéntes-koordinátorunk is van, ami egészen új szintre emelte ezt a területet.

Hogy néz ki ez a befogadói oldalon, milyen társadalmi vagy kulturális változásokat láttok reálisan elérhetőnek? Meddig „nyúlik” a kortárs képzőművészet keze?

Nehéz dolgunk van, mert a kortárs művészet ma már szinte egyáltalán nem része az oktatásnak, de gyakran még maga a művészeti nevelés sem az, az órai rajzoláson túl. Sokakban ott mozog a távolságtartás vagy bizonytalanság, amelyet például a színházzal vagy az irodalommal kapcsolatban kevésbé éreznek, mert azokról legalább szó esik az iskolában.

A kortárs képzőművészetről viszont sokan azt gondolják: „ehhez érteni kellene”, „ez egy zárt világ” – és máris megszületik az idegenségérzet. Ez egy alulról szerveződő kezdeményezés, amelyben rengetegen vesznek részt, az, hogy közel tudtunk maradni a fiatalokhoz, illetve hogy nem intézményi terekben – múzeumokban vagy galériákban, hagyományos white-cube közegekben – jelenünk meg, hanem például magánlakásban, vagy közterületen, elhagyott üzlethelyiségben, nagyon sokat számít.

Idén tizenöt helyszínen zajlanak a programok – a kurátorok és művészek tárlatvezetései mellett tematikus vezetések, workshopokat is szerveztünk, nagyon sok civil szervezettel dolgozunk együtt, akik saját közönséget hoztak: ez is új belépési pontokat nyithat. Van, aki azért jön el egy programra, mert érdekli a TASZ jogásza, aki épp egy védelmi technológiáról szóló kiállításon tart tárlatvezetést, és nem feltétlenül a művészet vonzza. Mások a gyerekeik kedvenc műhelyfoglalkozásai miatt jönnek el, és közben megnézik a kiállítást is.

Az idei OFF-Biennále központi témája a „biztonság” fogalma köré épült, és egy igen változatos asszociációs láncot indított el művészek körében.

Igen, a kiállítások tematikája egyrészt a biztonsághoz kapcsolódó nagyobb struktúrákat vizsgálja, mint például a nemzetállam határai vagy a korábban említett biztonságtechnológiák, ugyanakkor sok művész nagyon személyes módon reflektál a biztonság iránti igényre, illetve annak hiányára.

Mindenkit máshol érint ez a kérdés: **másban érezzük a törekenységet, a bizonytalanságot.** Épp ez teszi izgalmassá a témát – miközben a biztonság ma már a közbeszéd egyik legtöbbet emlegetett fogalma, a politikai és társadalmi kommunikáció középpontjába került, paradox módon mégis egyre csökken a biztonságérzetünk.

A kiállításokban ezek a hétköznapi bizonytalanságok is megjelennek. Például azok a nehézségek, amelyekkel a fiatalok szembesülnek: hogy szinte lehetetlen elköltözni otthonról, hogy mekkora áldozattal jár egy **gyerekvállalás**, vagy hogy hogyan lehet kisgyermek mellett fenntartani egy alkotói életformát. **Hogyan tanítunk, mit képviselünk egy gyerek számára, milyen szerepeket vállalunk fel (vagy épp nem vállalunk).** **Hogy mit jelent ma anyának, feleségnek, művésznek, dolgozó nőnek lenni, milyen elvárásokat örököltünk, és ezekkel hogyan lehet egyáltalán együtt élni.**

Bede Kincső a családon belüli erőszak és a több generációs traumák jelenségével foglalkozik, a hagyományos anya–feleség szerepkör Fajgerné munkáiban kerül elő – hogyan lehet ezekhez a mintákhoz is viszonyulni, vagy akár felszabadítani magad azok alól a korlátok alól, amelyeket a **társadalmi elvárások** folyamatosan rád kényszerítenek? Trapp Dominika az anyaságról, a testhez fűződő viszonyról, a gyerekvállalás kérdéseiről beszél, Gáldi Vinkó Andi pedig a kisgyermekes anyaként átélt **klímaszorongás** témáját járja körül.

Horváth Anita bemutatja, hogy fiatal roma egyetemista nőként milyen előítéletekkel kellett (és kell) megküzdenie, Koltay Dorottya Szonja performanszok során aktiválható installációja pedig arra buzdít, hogy tegyük le a társadalom által ránk pakolt terheket. A sok nehéz téma ellenére ezek a kiállítások mégse hatnak nyomasztóan. Inkább a megküzdésről, a megértésről és a közös gondolkodás lehetőségéről szólnak. Közösséget teremtenek, ez a valódi erejük.

A művészek, akik ezeket a munkákat létrehozzák, ugyanabban a világban élnek, mint mi – és olyan érzékenységgel, humorral, finomsággal tudják megmutatni a legnehezebb kérdéseket is, hogy az átélhetővé és megoszthatóvá válik. Ezek a kiállítások platformot, lehetőséget adnak arra, hogy egyénileg vagy közösen, kollektív módon kapcsolódjunk ezekhez a kérdésekhez, vagy épp más szemmel nézzünk a saját életünkre, érzékenyebben figyeljünk mások bizonytalanságaira, fájdalmaira.

Ebből a szemléletből most egy nagyon erős válogatás állt össze ebben a kiadásban. Az új magyar művek létrehozása mellett nemzetközi műveket is bemutatunk; nem mindig a legújabb trendek bemutatása a cél, sokkal inkább a folyamatosságra, egyfajta intézményi emlékezet működtetésére összpontosítunk: visszahozni korábbi kiadásokból projekteket, folytatni együttműködéseket, továbbvinni az elindított témákat.

Milyen tartalmi és strukturális utakat tartotok most relevánsnak a folytatás szempontjából?

Szeretnénk a jövőben egyre tudatosabban figyelni rá, hogy ezek a produkciók külföldre is eljussanak, és valamilyen formában mi is részt tudjunk venni ennek az előmozdításában. Van most egy együttműködésünk az EVA Internationallal, ami egy írországi biennále: ennek keretében két ko-produkciót is létrehoztunk két magyar művésznél, illetve művészcsoporthoz. Év végén Amszterdamban is lesz egy projektünk, Bécsben pedig egy performatív programot valósítunk meg magyar művészekkel a *das weisse haus* nevű független helyen.

Szerinted milyen feltételek szükségesek ahhoz, hogy egy kulturális kezdeményezés közös gondolkodásra ösztönző, diskurzust generáló közeggé váljon?

Elképesztően fontos, hogy egyáltalán legyen egy olyan közeg, amelyben a kultúra szeretete, a gondolkodás iránti vágy jelen lehet. Hogy legyen valami, ami megtart, egy tér, ahonnan el lehet indulni, ahová be lehet tenni a lábadat, és ahol az ember azt érezheti: nem ő az egyetlen, aki így gondolkodik. Talán ez az, amit mi keretként igyekszünk megteremteni, egy olyan környezetet, ahol ez lehetségessé válik.

Ha valaki szűkebb családi vagy baráti közegben nem is tudja kommunikálni, amit gondol vagy érez, már az is átütő erejű lehet, ha egy-egy mű, művészeti élmény révén pár lépés távolságból rá tud nézni a helyzetére, ki tud látni a saját fejéből. Ha meg tudja kérdőjelezni azt, amit

korábban természetesnek, vagy elkerülhetetlennek fogadott el. Ha bele tud látni, érezni más emberek valóságába.

Enélkül nincs társadalom, nincs együttműködés, nincs párbeszéd. Sőt, azt sem felejthetjük el, mennyire fontos a vita – hogy lehetőség legyen másként gondolkodni, és ezt ki is lehessen mondani, létrejöhessen valódi párbeszéd, és megmaradjanak a különbségek. **Nem cél a teljes harmónia – ahol mindenben konszenzus van, ott gyakorlatilag véget ér a szabadság.**

Fotó: Bognár Bogi, Stylist: Csillag Szilvia, Smink: Kassa Fibi, Haj: Szanyi Zsuzsa